

УДК 334.021:502.1:620.9

*Денис Смоленніков***ВАЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ***Денис Смоленников***ВАЖНОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ ПРИНЦИПОВ СОЦИАЛЬНО-ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ТЕПЛОЭНЕРГЕТИКИ***Denys Smolennikov***IMPORTANCE OF THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLES OF SOCIAL-
ECOLOGICAL RESPONSIBILITY AT THE ENTERPRISES OF HEAT POWER
INDUSTRY**

Стаття присвячена питанню запровадження принципів соціально-екологічної відповідальності на підприємствах теплоенергетики. Проведено аналіз заходів соціально-екологічної відповідальності на підприємствах теплоенергетики в різних країнах світу, наведено приклади позитивних практик. Проаналізовано нормативно-правову базу Європейського Союзу та України з питання соціальної відповідальності бізнесу. Зроблено висновок про необхідність запровадження профільних законів та узгодження наявних нормативно-правових актів з метою створення відповідних умов для заохочення підприємств до соціально та екологічно відповідальних дій.

Ключові слова: соціальна відповідальність, соціально-екологічна відповідальність, теплоенергетика, принципи, підприємство.

Бібл.: 42.

Статья посвящена вопросу внедрения принципов социально-экологической ответственности на предприятиях теплоэнергетики. Проведен анализ мероприятий социально-экологической ответственности на предприятиях теплоэнергетики в разных странах мира, приведены примеры положительных практик. Проанализирована нормативно-правовая база Европейского Союза и Украины по вопросу социальной ответственности бизнеса. Сделан вывод о необходимости введения профильных законов и согласования имеющихся нормативно-правовых актов с целью создания соответствующих условий для стимулирования предприятий к социально и экологически ответственным действиям.

Ключевые слова: социальная ответственность, социально-экологическая ответственность, теплоэнергетика, принципы, предприятие.

Библ.: 42.

This article is devoted to the issue of implementing the principles of social and environmental responsibility at thermal power plant. Analysis of social and environmental responsibility activities at heat power plants in different countries was made in the paper, as well as examples of good practice were defined. Legal framework of the European Union and Ukraine on the issue of social responsibility was analysed. The conclusion on necessity to implement relevant laws and coordinate existing normative acts in order to create the appropriate conditions to encourage enterprises for socially and environmentally responsible actions was made in the paper.

Key words: social responsibility, social and environmental responsibility, thermal power, principles, enterprise.

*Библ.: 42.***JEL Classification:** O13, Q32, Q40, M14, N70

Постановка проблеми. Енергетична промисловість належить до числа галузей, вплив яких на навколишнє середовище є особливо негативним [10]. Не є винятком і енергетична галузь України.

Останнім часом енергетичний сектор багатьох країн світу постає перед новими викликами щодо скорочення його впливу на навколишнє середовище. Реалізація про-екологічної діяльності стає однією з основних цілей з огляду на те, що питання забезпечення екологічної безпеки набувають все більшої актуальності.

Разом з тим в Україні це питання залишається недостатньо врегульованим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціальної та соціально-екологічної відповідальності бізнесу висвітлювались у наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних учених, як Т. О. Віннікової [19], М. В. Гаєвської [20], В. В. Гассій та І. М. Потравного [21], О. А. Грішнкової [22], І. В. Косякової [26], Н. Н. Крупіної [27], Н. В. Пахомової та К. К. Ріхтер [33], Н. М. Пусенкової [34], а також S. B. Banerjee [3], M. E. Porter та Claas van der Linde [12], A. Schaefer та B. Harvey [14].

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Питанням енергетичної безпеки присвячено чимало робіт вітчизняних науковців, зокрема В. О. Баранніка [17], Є. А. Боброва [18], І. І. Гусевої [23], Л. О. Середи [36], А. І. Шевцова [40] та багатьох інших.

Питання енергоефективності та екологізації в управлінні підприємствами теплоенергетики досліджували такі науковці, як В. В. Дергачова [24], Н. В. Караєва [30], І. М. Мазур [29], І. В. Недін [31], В. О. Новосад [32], І. В. Сегеда [35], Л. П. Шалабай [39], В. І. Яструбинський [41], Б. В. Яценко [42].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим недостатньо розкритим, на наш погляд, залишається питання соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є доведення важливості запровадження принципів соціально-екологічної відповідальності на підприємствах теплоенергетики та проведення аналізу заходів соціально-екологічної відповідальності на підприємствах теплоенергетики в різних країнах світу.

Виклад основного матеріалу. Нині в світі все більше набирає популярності так звана «зелена» енергетика, яка включає використання відновлювальних джерел енергії (енергії вітру, сонця, біомаси, термальних джерел тощо). Разом з тим на сьогодні цей показник у середньому в Європі не перевищує 20 % [6]. Незважаючи на частковий перехід на відновлювальні джерела енергії, багато країн світу (наприклад, США, Китай, Японія, Німеччина, Італія, Великобританія тощо) продовжує використовувати спалювання невідновлювальних енергоресурсів як одне з основних джерел видобутку електроенергії [4].

Більше того, саме теплові електростанції дають найбільший обсяг електроенергії в світі (67,4 %) та додатково ще й теплову енергію, необхідну для опалення [9].

У теплоенергетичному секторі як паливо використовується вугілля, нафта і нафтопродукти, а також природний газ; рідше – деревина та торф (в основному на невеликих підприємствах). Основними компонентами горючих матеріалів є вуглець, водень і кисень, у меншому обсязі містяться сірка й азот, присутні також сліди металів і їх з'єднань, найчастіше оксиди і сульфід.

Джерелом масованих атмосферних викидів і великотоннажних твердих відходів у цій галузі є теплоелектростанції та будь-які промислові та комунальні підприємства, робота яких пов'язана зі спалюванням палива. До складу димових газів входять діоксид вуглецю, діоксид та триоксид сірки і багато інших компонентів, надходження яких у повітряне середовище завдає великої шкоди як усім основним компонентам біосфери, так і підприємствам, об'єктам міського господарства, транспорту і, відповідно, населенню міст. Поряд з газоподібними викидами теплоенергетика є «виробником» величезних мас твердих відходів, до яких належать «хвости» вуглезбагачення, зола і шлаки. Відходи надходять у відвали, які пилять, «димлять» і різко погіршують атмосферний стан прилеглих територій [38].

Очевидно, що важко назвати таке виробництво екологічно спрямованим.

Екологічно-орієнтовані заходи часто пов'язані з високими витратами та невимірюваними або складно-вимірюваними ефектами. Підприємства енергетичного сектору, включаючи теплоенергетику, мають враховувати економіко-екологічні ефекти від їх діяльності [11].

Законодавство ЄС передбачає дотримання виробничими підприємствами екологічних норм. В Європі сформоване право навколишнього середовища [28]. ЄС ратифікувало Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату в 1993 році. А в 1997 році прийняла Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. Додатково було прийнято декілька програм дій з навколишнього середовища.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Крім того, у більшості країн ЄС у різній формі розроблені та функціонують державні програми підтримки і стимулювання соціальної (у тому числі екологічної) відповідальності бізнесу. Завдяки цим програмам держава визначає бажану поведінку для бізнесу, долучає компанії приватного і державного секторів до спільного виконання соціально важливих завдань, матеріально стимулює бізнес до соціально відповідальної діяльності. Так, на міжнародній арені з 1999 року діє Глобальний договір ООН, до якого добровільно можуть приєднатися підприємства з різних країн світу з метою обміну досвідом та гарними бізнес-практиками у соціальній сфері та сфері охорони навколишнього середовища (і таким чином, не порушуючи принципів конкуренції, впроваджувати принципи соціальної відповідальності не тільки на національному, а й на регіональному та глобальному рівнях). Цим договором було затверджено 10 основних принципів соціальної відповідальності бізнесу за напрямками: захист навколишнього середовища, захист прав людини, боротьба з корупцією та трудові відносини. При цьому принципи 7, 8 та 9 включають саме природоохоронні аспекти і передбачають, що ділові кола мають підтримувати обережний підхід до екологічних завдань, реалізовувати ініціативи щодо підтримки посилення екологічної відповідальності, а також мають заохочувати розроблення та розповсюдження екологічно безпечних технологій [15].

При цьому під «соціальною відповідальністю бізнесу» розуміють відповідальність організації, компанії за вплив рішень і дій на суспільство, навколишнє середовище за допомогою прозорої та етичної поведінки, яка сприяє сталому розвитку, у т. ч. здоров'ю і добробуту суспільства; зважає на очікування зацікавлених; відповідає чинному законодавству і міжнародним нормам поведінки; інтегрована у діяльність організації та практикується в її відносинах [37]. Існує багато визначень поняття «соціальна відповідальність бізнесу», починаючи від наголосу на екологічно-орієнтованих практиках до підходу організації бізнесу, заснованому на громаді [1]. Крім того зазначений термін використовують, щоб виказати намір підприємства взяти до уваги і екологічний, і соціальний аспекти при веденні бізнесу (це соціально-екологічна відповідальність бізнесу) [13], при цьому метою такого бізнесу є прискорення переходу до соціально та екологічно сталого майбутнього [10].

Соціальна (та соціально-екологічна як його складова) відповідальність бізнесу досить поширена серед країн Європи. В одних країнах вона інтегрована у громадську політику (Данія, Франція, Фінляндія, Швеція), в інших – соціально відповідальні практики запроваджуються виключно за ініціативою самих компаній (Греція, Ірландія, Нідерланди, Словенія). В ЄС основна роль соціально відповідального бізнесу полягає у підтримці сталого розвитку компаній, що призводить до покращення ситуації на ринку праці, а також якості продуктів і послуг, які надаються підприємствами (Комюніке Європейської Комісії, 2006) [37].

Крім того, на Заході досить впливовий рух «зелених» організацій, які вимагають від підприємств запроваджувати природоохоронні заходи і дотримуватися лімітів на викиди. Цей потужний рух здатний зменшити вартість акцій компанії через падіння її іміджу і невідповідності стратегічним цілям країни, у тому числі принципам корпоративної соціально-екологічної відповідальності.

Так, підприємства теплоенергетики у країнах ЄС запроваджують принципи соціальної відповідальності. Це надзвичайно важливо з огляду не лише на зменшення та запобігання негативним наслідкам їх діяльності, а й на досягнення економічного, екологічного та соціального ефектів (стратегії потрібного впливу), що може розглядатися як основа підвищення конкурентоспроможності компаній і національної економіки загалом; крім того з огляду на можливість поширення позитивного впливу діяльності ком-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

панії в економічній, екологічній, соціальній сферах як усередині організації, так і в навколишньому середовищі [37].

Варто зазначити таких «гігантів» у сфері теплоенергетики, як Engie (Австралія), J-Power (Японія), Adani Power (Індія), Thermal Powertech Corporation India Limited (Індія), а також Gas Natural Fenosa (Іспанія), які нині запровадили принципи соціальної відповідальності бізнесу у своїй діяльності.

Компанія Engie з часів перших інвестицій, зроблених у 1996 році, стала однією з найбільших енергетичних компаній світу, яка сьогодні забезпечує робочими місцями 152,900 працівників, і має потужності в більш ніж 70 країнах світу. Це перший незалежний виробник електроенергії у світі, четвертий найбільший в Європі. Engie розвиває свій бізнес на моделі, заснованій на відповідальному зростанні з урахуванням необхідності застосування енергозберігаючих та енергоефективних технологій та раціонального використання природних ресурсів. З огляду на те, що ТЕС виробляє багато CO₂, компанія проводить відповідні заходи щодо зниження негативного впливу на навколишнє середовище:

- використання біомаси з метою спільного спалювання для видобутку енергії;
- впровадження технології щодо зниження вмісту діоксиду сірки;
- інвестиції в технології очищення [5].

Компанія J-Power має 60-річну історію. За цей час вона побудувала та нині оперує 66 електростанціями. З метою скорочення викидів CO₂ від виробництва електроенергії на вугіллі J-Power підтримує роботу з високим коефіцієнтом корисної дії і здійснює інші заходи, включаючи розширення застосування змішаного горіння біомаси. Крім того, планується заміна застарілого обладнання теплових електростанцій, а також розгортання нового покоління вугільних електростанцій з високою ефективністю [8].

Компанія Adani Power – найбільша за площею приватна теплоенергетична компанія, яка додатково ще виробляє сонячну енергію [2]. Компанія інвестує 3 % свого прибутку на ініціативи громади. Adani Power створює зелені зони не лише з метою скорочення CO₂, а й з метою корпоративної відповідальності перед громадянами, створення іміджу «зеленого» підприємства.

Thermal Powertech Corporation India Limited – це теплоенергетична компанія, яка здійснює свою діяльність відповідно до UN Millennium Development Goals [16].

Ще одним цікавим прикладом є компанія **Gas Natural Fenosa**, яка є піонером у поєднанні газу та електроенергії. Це багатонаціональна компанія, яка працює в більш ніж 30 країнах світу і з більш ніж 23 млн клієнтів. У 2014 році 144 екологічні цілі, спрямовані на екологічну стійкість, були досягнені. Крім того, компанія більше 10 років працює над пошуком альтернативних рішень неядерного палива [7].

Всі зазначені компанії публікують звіти не лише з фінансової діяльності, а й з нефінансових результатів – соціальної відповідальності бізнесу та / або сталого розвитку.

У результаті вони отримують ситуацію подвійного виграшу, адже кошти, витрачені на природоохоронні заходи та на соціальну відповідальність, у результаті повертаються позитивним ставленням до компанії з боку споживачів та громадськості, збільшенням клієнтів, і фактично вкладаються в репутацію компанії, її бренд, що збільшує вартість нематеріальних активів компанії.

Сьогодні в Україні багато компаній також почали замислюватися над цим питанням, хоча соціальна відповідальність бізнесу в Україні перебуває на стадії становлення. Найбільш активними у цій сфері є, насамперед, представництва закордонних компаній, які переносять на українське підгрунтя сучасні світові практики, принципи і стандарти, а також великі та малі вітчизняні підприємства й організації, які протягом останніх 15 років удосконалюють свою діяльність на засадах концепцій Загального управління які-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

стю [37]. Разом з тим соціально-екологічну відповідальність, як і просто соціальну відповідальність підприємств, можна розглядати як винятково їх власну ініціативу. Нині офіційно правовий аспект питання соціальної відповідальності досі не врегульований. З 2006 року в Україні існує місцева мережа Глобального договору ООН. У 2010 році Україна разом з багатьма іншими країнами світу підтримала прийняття міжнародного стандарту ISO 26000 «Керівництво із соціальної відповідальності». Підставою для розроблення стандарту із соціальної відповідальності стало визнання значення ролі соціальної відповідальності у сталому розвитку організації на Всесвітньому саміті з навколишнього середовища у Ріо-де-Жанейро у 1992 році та на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку у Південній Африці у 2002 році. Наразі підготовлено проект Стратегії сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні до 2020 року.

Але незважаючи на нерозвиненість законодавства України в питанні соціальної (та соціально-екологічної зокрема) відповідальності бізнесу, така компанія, як **ДТЕК Енерго** здійснює діяльність відповідно до принципів корпоративної соціальної відповідальності. ДТЕК Енерго – це операційна компанія, що відповідає за видобуток вугілля, генерацію та дистрибуцію електроенергії у структурі енергетичного холдингу ДТЕК, який здійснює управління операційними компаніями з активами у вуглевидобутку, тепловій енергетиці і дистрибуції, а також в альтернативній енергетиці та у видобутку газу. Чисельність співробітників ДТЕК – 118 тисяч чоловік, які обслуговують 4,4 млн клієнтів. ДТЕК щорічно подає інтегрований звіт про фінансові та нефінансові показники, який включає розділ про корпоративне управління та сталий розвиток, у тому числі показники щодо енергозбереження та енергоефективності, захисту навколишнього середовища. Так, компанія у 2013 році повністю перейшла від «точкових» проектів до системного програмного підходу у виконанні завдань з енергоефективності та енергозбереження. Для підготовки до його впровадження компанія провела масштабний енергетичний аудит, який охопив 14 пілотних підприємств (4 шахти, 3 ЦЗФ, 3 ТЕС, 4 дистрибуційних компанії). Крім того, відповідно до вимог міжнародного стандарту з впровадження систем енергетичного менеджменту ISO 50001, у 2014 році сформовано комісії з енергозбереження на підприємствах. У 2015 році ДТЕК Енерго брав активну участь в розробці Національного плану скорочення викидів основних забруднюючих речовин від великих спалювальних установок України (питання стосується всіх ТЕС компанії). Крім того, на всіх генеруючих підприємствах ДТЕК Енерго постійно здійснюється моніторинг якості стічних і ґрунтових вод у районі розміщення золовідвалів. У 2015 році успішно пройдені наглядові аудити систем екологічного менеджменту на ДТЕК Східенерго, ДТЕК Західенерго, ДТЕК Дніпрообленерго, ДТЕК Високовольтні мережі, ДТЕК ПЕМ - Енерговугілля; ресертифікаційний аудит на ДТЕК Дніпроенерго на відповідність вимогам міжнародного стандарту ISO 14001, а також багато інших заходів з охорони навколишнього середовища [25].

Висновки і пропозиції. Незважаючи на взятий багатьма країнами світу курс на досягнення сталого розвитку, частка теплоенергетики у виробництві електроенергії залишається значною навіть у країнах, які активно запроваджують «зелену» енергетику. Питання соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики досить гостро стоїть у країнах Західної Європи, в той час як в Україні лише починає набувати актуальності. В Україні досі залишається неузгодженим природоохоронне законодавство, питання досягнення сталого розвитку звучить у нормативно-правових актах скоріше декларативно, аніж у прикладному аспекті. Нині держава Україна не створює відповідних гарантій для запровадження соціально значущих проектів. Досі не створено профільних законів, які б захищали та створювали відповідні умови, або заохочували підпри-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ємства до соціально та екологічно відповідальних дій, а наявні норми закону часто не виконуються.

Разом з тим великі підприємства теплоенергетики починають усвідомлювати «вартість іміджу» і проводять природоохоронні заходи, деякі підключились до Глобального Договору ООН та публікують звіти з соціальної відповідальності та сталого розвитку. Наразі в Україні підготовлено проект Стратегії сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні до 2020 року, яка закріпить основні напрями сприяння розвитку соціально-екологічної відповідальності в Україні, організаційні механізми та умови для інтеграції принципів соціальної відповідальності у діяльність підприємств, у тому числі підприємств теплоенергетики, з метою забезпечення сталого розвитку України, зростання добробуту суспільства та вирішення питань, визначених у національних програмних документах.

Соціально-екологічна відповідальність підприємств теплоенергетики можлива за умови досягнення стійкого розвитку самостійних і відповідальних компаній, що відповідає їх довгостроковим інтересам, а також сприяє досягненню енергетичної безпеки, соціальної стабільності, благополуччя громадян, збереженню навколишнього середовища. Однак зазначений процес потребує певної координації та стимулювання з боку держави, яка має визначити соціально-екологічну відповідальність як бажану поведінку для бізнесу, розробити комплекс відповідних стимулів, створити відповідне правове поле.

Список використаних джерел

1. *Abey Suriya, K., Mitchella, C., White, S.* (2007). Can corporate social responsibility resolve the sanitation question in developing Asian countries? *Ecological Economics*, vol. 62 (1), pp. 174-183.
2. *Adani.* Social Responsibility. Retrieved from <http://adanipower.com/social-responsibility>.
3. *Banerjee, S. B.* (2002). Corporate environmentalism. The construct and its measurement. *Journal of Business Research*, vol. 55, pp. 177-191.
4. *Countries with highest installed power capacity.* The shift project data portal. Retrieved from <http://www.tsp-data-portal.org/TOP-20-Capacity#tspQvChart>.
5. *Engie* (official web site). Retrieved from <http://www.engie.com/en/>.
6. *Eurostat Statistics explained.* Retrieved from [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Share_of_renewables_in_gross_final_energy_consumption,_2013_and_2020_\(%25\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Share_of_renewables_in_gross_final_energy_consumption,_2013_and_2020_(%25)_YB15.png).
7. *Gas Natural Fenosa.* 2014 Corporate Responsibility Report. Retrieved from http://www.gasnaturalfenosa.com/servlet/ficheros/1297147982420/IRC_ing_accesible_op,0.pdf.
8. *J-POWER Group Sustainability Report 2015.* Retrieved from http://www.jpowers.co.jp/english/company_info/environment/index.html.
9. *Key World Energy Statistics 2015 (2015) International Energy Agency.* Retrieved from https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld_Statistics_2015.pdf.
10. *Lambooy, T.* (2011). Corporate social responsibility: sustainable water use. *Journal of Cleaner Production*, vol. 19, pp. 852-866.
11. *Mesjasz-Lech, A.* (2015). Planning of production resources use and environmental effects on the example of a thermal power plant. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 213, pp. 539-545.
12. *Porter M. E., Claas van der Linde* (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 9, pp. 97-118.
13. *SER* (2000). SER Advisory Report on Corporate Social Responsibility: A Dutch Approach (De winst van waarden), No. 11, 15 December 2000. Retrieved from <http://www.SER.nl>.
14. *Schaefer, A. & Harvey, B.* (1998). Stage models of corporate 'greening': a critical evaluation. *Business Strategy and the Environment*, vol. 7, issue 3, pp. 109-123.
15. *The ten principles of the UN Global Compact.* Retrieved from <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>.
16. *Thermal Powertech Corporation India Limited (A Sembcorp Gayatri Company).* Corporate Social Responsibility. Retrieved from <http://www.sembcorp.com/en/src/downloads/utilities/TPCIL%20CSR%20Policy.pdf>.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

17. *Бараннік В. О.* Енергетична безпека держави: аналіз становлення сучасної парадигми [Електронний ресурс] / В. О. Бараннік // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2012. – № 1(172), ч. 2. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2012_1_2/Barannik.pdf.
18. *Бобров Є. А.* Енергетична безпека в системі економічної безпеки держави : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 21.04.01 / Є. А. Бобров. – К., 2013. – 34 с.
19. *Винникова Т. А.* Современные ТНК: проблемы экологической и социальной ответственности : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.14 / Т. А. Винникова. – М., 2001. – 150 с.
20. *Гаевская М. В.* Экологическая ответственность бизнеса и экологические рейтинги. Экологическая эффективность производства / М. В. Гаевская. – Минск : Бизнесофсет, 2008. – 15 с.
21. *Гассий В. В.* Экологическая ответственность бизнеса как элемент государственно-частного партнёрства [Электронный ресурс] / В. В. Гассий, И. М. Потравный // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 3(1). – С. 179–187. – Режим доступа : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2011_3\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2011_3(1)_28).
22. *Гришнова О.* Впровадження екологічної відповідальності в практику менеджменту вітчизняних підприємств / О. Гришнова, О. Брінцева // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». – 2013. – № 10(151). – С. 2–18.
23. *Гусева І. І.* Організаційно-економічний механізм забезпечення енергетичної безпеки держави : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 21.04.01 / І. І. Гусева. – К., 2012. – 21 с.
24. *Дергачова В. В.* Удосконалення мультиплікативної моделі оцінювання конкурентоспроможності енергогенеруючих підприємств / В. В. Дергачова, К. О. Кузнєцова // Економіка. Менеджмент. Бізнес : зб. наук. праць Державного університету телекомунікацій. – К., 2015. – Вип. 2 (12). – С. 71–76.
25. *ДТЭК Энерго* продолжает инвестиции в устойчивое развитие [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dtek.com/ru/media-centre/press-releases/details/dtek-energo-prodolzhaet-investitsii-v-ustojchivoe-razvitiie#.VwqiUvmLTIU>.
26. *Енергетична безпека України: стратегія та механізми забезпечення* / А. І. Шевцов, М. Г. Земляний, А. З. Дорошевич, В. О. Бараннік та ін. ; за ред. А. І. Шевцова. – Дніпропетровськ : Пороги, 2002. – 264 с.
27. *Косякова И. В.* Влияние стейкхолдеров на повышение экологической ответственности бизнеса организации в условиях рыночной конкуренции / И. В. Косякова // Вестник Самарского государственного университета. – 2012. – № 7. – С. 52–56.
28. *Крупина Н. Н.* Власть и бизнес: экологическая проекция социальной ответственности / Н. Н. Крупина. – Пятигорск : Пятигор. гос. лингвист. университет, 2006. – 102 с.
29. *Микієвич М. М.* Європейське право навколишнього середовища : навчальний посібник / М. М. Микієвич, Н. І. Андрусевич, Т. О. Будякова. – Львів : БФ «Екоправо-Львів», 2004. – 256 с.
30. *Мазур І. М.* Енергоефективність: реалії розвитку сучасної теплоенергетики [Електронний ресурс] / І. М. Мазур // Ефективна економіка. – 2014. – № 2. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.
31. *Моделирование* влияния интеграционных решений в энергетике на передумови досягнення сталого розвитку території : монографія / І. І. Гусева, В. В. Дергачова, Н. В. Карасєва [та ін.] ; за заг. ред. Н. В. Карасєвої. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2010. – 364 с.
32. *Недін І. В.* Оцінка екологічних втрат від впливу паливно-енергетичного комплексу на довкілля / І. В. Недін // Методи оцінки екологічних втрат / за ред. д. е. н. Л. Г. Мельника та к. е. н. О. І. Карінцевої. – Суми : Університетська книга, 2004. – С. 162–167.
33. *Новосад В. О.* Екологічна складова в ціноутворенні на підприємствах теплоенергетичної галузі України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.08.01 / В. О. Новосад. – Суми, 2000. – 20 с.
34. *Пахомова Н. В.* Корпоративная социальная ответственность и устойчивое развитие: опыт ЕС, специфика Германии / Н. В. Пахомова, К. К. Рихтер // Вестник Санкт-Петербургского ун-та. Серия 5. Экономика. – 2013. – Вып. 2. – С. 30–48.
35. *Пусенкова Н. Н.* Экологическая ответственность бизнеса: мифы и реальность / Н. Н. Пусенкова, Е. А. Солнцева // Бизнес и общество. – 2006. – № 4. – С. 75–80.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

36. *Сегеда І. В.* Формування організаційно-економічного механізму екологізації електроенергетики України : автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / І. В. Сегеда. – Суми : СумДУ, 2011. – 21 с.
37. *Середа Л. О.* Проблеми енергетичної безпеки України у контексті трансформації європейського енергетичного ринку / Л. О. Середа // *Економічний простір*. – 2009. – № 24. – С. 205–214.
38. *Стратегія* сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf.
39. *Теплоенергетика* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.clean-ecology.ru/problema-ekologii/istochniki-himicheskogo-zagryazneniya/teploenergetika.html>.
40. *Шалабай Л. П.* Стратегічні засади розвитку регіональної теплоенергетики : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.10.01 / Шалабай Леонід Петрович. – Л., 2004. – 176 с.
41. *Яструбинський В. І.* Еколого-економічна оцінка ефективності переведення теплоенергетики України на вугільну стратегію розвитку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.08.01 / В. І. Яструбинський. – Суми : СумДУ, 2000. – 17 с.
42. *Яценко Б. В.* Екологізація управління теплоенергетичним комплексом в умовах корпоратизації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.08.01 / Б. В. Яценко. – Суми : СумДУ, 2001. – 20 с.

References

1. Abeysuriya, K., Mitchella, C., White, S. (2007). Can corporate social responsibility resolve the sanitation question in developing Asian countries? *Ecological Economics*, vol. 62 (1), pp. 174–183.
2. Adani. Social Responsibility. Retrieved from <http://adanipower.com/social-responsibility>.
3. Banerjee, S. B. (2002). Corporate environmentalism. The construct and its measurement. *Journal of Business Research*, vol. 55, pp. 177–191.
4. Countries with highest installed power capacity. The shift project data portal. Retrieved from <http://www.tsp-data-portal.org/TOP-20-Capacity#tspQvChart>.
5. Engie (official web site). Retrieved from <http://www.engie.com/en/>.
6. Eurostat Statistics explained. Retrieved from [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Share_of_renewables_in_gross_final_energy_consumption,_2013_and_2020_\(%25\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Share_of_renewables_in_gross_final_energy_consumption,_2013_and_2020_(%25)_YB15.png).
7. Gas Natural Fenosa. 2014 Corporate Responsibility Report. Retrieved from http://www.gasnaturalfenosa.com/servlet/ficheros/1297147982420/IRC_ing_accesible_op,0.pdf
8. J-POWER Group Sustainability Report 2015. Retrieved from http://www.jpowers.co.jp/english/company_info/environment/index.html.
9. Key World Energy Statistics 2015 (2015). *International Energy Agency*. Retrieved from https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld_Statistics_2015.pdf.
10. Lambooy, T. (2011). Corporate social responsibility: sustainable water use. *Journal of Cleaner Production*, vol. 19, pp. 852–866.
11. Mesjasz-Lech, A. (2015). Planning of production resources use and environmental effects on the example of a thermal power plant. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 213, pp. 539–545.
12. Porter, M. E., Claas van der Linde (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 9, pp. 97–118.
13. SER (2000). SER Advisory Report on Corporate Social Responsibility: A Dutch Approach (De winst van waarden), No. 11, 15 December 2000. Retrieved from <http://www.SER.nl>.
14. Schaefer, A. & Harvey, B. (1998). Stage models of corporate ‘greening’: a critical evaluation. *Business Strategy and the Environment*, vol. 7, issue 3, pp. 109–123.
15. The ten principles of the UN Global Compact. Retrieved from <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>.
16. Thermal Powertech Corporation India Limited (A Sembcorp Gayatri Company). *Corporate Social Responsibility*. Retrieved from <http://www.sembcorp.com/en/src/downloads/utilities/TPCIL%20CSR%20Policy.pdf>.
17. Barannik, V. O. (2012). Energhetychna bezpeka derzhavy: analiz stanovlennja suchasnoji paradyghmy [Energy security: analysis of the formation of the modern paradigm]. *Visnyk SNU imeni*

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

V. Dalia – *Bulletin of SNU named after V. Dalj*, no. 1, part 2. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsnu/2012_1_2/Barannik.pdf.

18. Bobrov, Ye.A. (2013). Energhetychna bezpeka v systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Energy security in the system of economic security]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv (in Ukrainian).

19. Vinnikova, T.A. (2001). Sovremennye TNK: problemy ekologicheskoi i sotsialnoi otvetstvennosti [Modern TNC: problems of environmental and social responsibility]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow (in Russian).

20. Ghaevskaia, M.V. (2008). *Ekologicheskaiia otvetstvennost biznesa i ekologicheskie reitingi. Ekologicheskaiia effektivnost proizvodstva [Environmental responsibility of business and environmental ratings. Eco efficiency of production]*. Minsk: Biznesofset (in Russian).

21. Ghassiy, V.V. & Potravnyi, I.M. (2011). Ekologicheskaiia otvetstvennost biznesa kak element gosudarstvenno-chastnogo partnerstva [Environmental responsibility of business as part of a public-private partnership]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and Management of Innovations*, vol. (1), no. 3 (1), pp. 179–187. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2011_3\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2011_3(1)_28)

22. Ghrishnova, O. & Brintseva, O. (2013). Vprovadzhennja ekologichnoi vidpovidalnosti v praktyku menedzhmentu vitchyznianskykh pidpriemstv [Implementation of environmental responsibility practices in the management of domestic enterprises]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of KNU named after Taras Shevchenko*, no. 10(151), pp. 2–18 (in Ukrainian).

23. Gusieva, I.I. (2012). Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm zabezpechennia enerhetychnoi bezpeky derzhavy [Organizational-economic mechanism to ensure energy security]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv: NISS (in Ukrainian).

24. Derhachova, V.V. & Kuznietsova, K.O. (2015). Udoskonalennia multiplykatyvnoi modeli otsiniuvannia konkurentospromozhnosti enerhoheneruiuchykh pidpriemstv [Improving of competitiveness multiplicative model for assessment of energy generating enterprises]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes – Economics. Management. Business*, issue 2 (12), pp. 71–76 (in Ukrainian).

25. DTEK Energo prodolzhaet investitsii v ustoichivoe razvitie [DTEK Energy continues to invest in sustainable development]. Retrieved from <http://www.dtek.com/ru/media-centre/press-releases/details/dtek-energo-prodolzhaet-investitsii-v-ustojchivoe-razvitie#.VwqiUvmLTIU>.

26. Kosiakova, I.V. (2012). Vliianie steikholderov na povyshenie ekologicheskoi otvetstvennosti biznesa organizatsii v usloviiakh rynochnoi konkurentsii [Influence of stakeholders to improve the environmental responsibility of the organization of business in a competitive market]. *Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Samara State university*, no. 7, pp. 52–56 (in Russian).

27. Krupina, N.N. (2006). *Vlast i biznes: ekologicheskaiia proektsiia sotsialnoi otvetstvennosti [Power and business: ecological projection of social responsibility]*. Pyatigorsk: PGLU (in Russian).

28. Mykiiievych, M.M., Andrusievych, N.T. & Budjakova, T.O. Yevropeiske pravo navkolysnogo seredovyshcha [EU Environmental Law]. Lviv: BF «Ekopravo-Lviv» (in Ukrainian).

29. Mazur, I.M. (2014). Enerhoefektyvnist: realii rozvytku suchasnoi teploenerhetyky [Energy efficiency: the realities of modern power system]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, no. 2. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua>.

30. Husieva, I.I., Derghachova, V.V. & Karaieva, N.V. Modeliuvannia vplyvu intehratsiinykh rishen v enerhetytsi na peredumovy dosiahnennia staloho rozvytku terytorii [Modelling the impact of integration solutions in energy prerequisites to areas sustainable development]. Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu. (in Ukrainian).

31. Nedin, I.V. (2004). Otsinka ekolohichnykh vtrat vid vplyvu palyvno-enerhetychnoho kompleksu na dovkillia [Evaluation of environmental losses from exposure of the energy sector]. *Metody otsinky ekolohichnykh vtrat – Methods of environmental losses evaluation*. Sumy: Universytetska knyha (in Ukrainian).

32. Novosad, V.O. (2000). Ekolohichna skladova v tsinoutvorenni na pidpriemstvakh teploenerhetychnoi haluzi Ukrainy [The environmental component of pricing in Ukrainian enterprises of power]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Sumy: SSU (in Ukrainian).

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

33. Pakhomova, N. V. & Rykhter, K.K. (2013). Korporativnaia sotsialnaia otvetstvennost i ustoichivoe razvitie: opyt ES, spetsifika Germanii [Corporate social responsibility and sustainable development: the experience of the EU, the German specificity]. *Vestnyk Sankt-Peterburgskogo un-ta* – Bulletin of Saint-Petersburg University, ser. 5, issue 2, pp. 30–48 (in Russian).

34. Pusenkova, N.N. & Solntseva, E.A. (2006). Ekologicheskaiia otvetstvennost biznesa: mify i realnost [Environmental responsibility of business: myths and reality]. *Byznes i obshchestvo – Business and society*, no. 4, pp. 75–80 (in Russian).

35. Seheda, I.V. (2011). Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu ekolohizatsii elektroenerhetyky Ukrainy [Formation of the organizational-economic mechanism of greening of electricity in Ukraine]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Sumy: SSU (in Ukrainian).

36. Sereda, L.O. (2009). Problemy enerhetychnoi bezpeky Ukrainy u konteksti transformatsii yevropeiskoho enerhetychnoho rynku [The problems of energy security of Ukraine in the context of the transformation of the European energy market]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, no. 24, p. 205–214 (in Ukrainian).

37. Stratehiia spryiannia rozvytku sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu v Ukraini do 2020 roku [The strategy to promote social responsibility in Ukraine to 2020]. Retrieved from http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spryannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf.

38. Teploenergetika [Thermal power]. Retrieved from <http://www.clean-ecology.ru/problema-ekologii/istochniki-himicheskogo-zagryazneniya/teploenergetika.html>.

39. Shalabai, L.P. (2004). Stratehichni zasady rozvytku rehionalnoi teploenerhetyky [Strategic principles of regional power system development]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Lviv: NASU (in Ukrainian).

40. Shevcov, A. I. (ed.), Zemlianyi, M.H., Doroshevych, A.Z., Barannik, V.O. (2002). Enerhetychna bezpeka Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia [Ukraine Energy Security: strategy and mechanisms to ensure]. Dnipropetrovsk: Porohy (in Ukrainian).

41. Yastrubynskiy, V.I. (2000). Ekoloho-ekonomichna otsinka efektyvnosti perevodu teploenerhetyky Ukrainy na vuhilnu stratehiu rozvytku [Ecological and economic evaluation of the effectiveness of transferring heat energy in Ukraine to coal development strategy]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Sumy: SSU (in Ukrainian).

42. Yashchenko, B.V. (2001). Ekolohizatsiia upravlinnia teploenerhetychnym kompleksom v umovakh korporatyzatsii [Greening of the management of thermal power complex in terms of corporatization]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Sumy: SSU (in Ukrainian).

Смоленніков Денис Олегович – асистент кафедри управління, Сумський державний університет (вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна).

Смоленников Денис Олегович – ассистент кафедры управления, Сумский государственный университет (ул. Римского-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина).

Smolennikov Denys – Assistant of Department of Management, Sumy State University (2 Rymyskoho-Korsakova Str., 40007 Sumy, Ukraine).

E-mail: smolennikov@gmail.com